

Brazil börtönök: a társadalom kudarcától a maffiáig

A 2014-es futball világbajnokság, illetve a 2016-os nyári olimpiai játékok rendezésének jogával Brazília olyan lehetőséghez jutott, amellyel az ország megalapozhatja gazdasága hosszú távú növekedését. Óriási az ország előtt álló lehetőség, de nagy a nemzetközi aggodalom is, hogy Brazília képes lesz-e ezen világtörtenyeket megrendezni. Az aggodalmak egy jelentős része a brazil közbiztonsággal kapcsolatos.

Ebből a szempontból a 2006-os év volt a legkirívóbb, amikor minden idők legkiterjedtebb és legtöbb áldozatot követelő börtönlázadás-sorozata zajlott le Brazíliában. 2006 májusában 29 lázadás tört ki az ország börtöneiben, több mint 100 fogvatartott halt meg, az események során több száz túszt ejtettek a börtönlakók. A lázadásorozat egy körszállítás idején indult, amikor egy rabomobilban 38 gengtag halt meg egy tűzharc során Sao Paulóban. A kezdeti harcokban ugyanakkor 39 rendőr és börtönőr vesztette életét. A lázadásokat a PCC (Primeiro Comando da Capital – Első Fővárosi Kommandó) nevű bűnszervezet szervezte meg mobiltelefonok segítségével.

Az események nem álltak meg a börtön falainál, hanem kiterjedtek az egész városra. Éjszakai fegyveres támadások indultak, amelyek során házilag készített bombákat, molotov-koktélokot dobtak rendőrkapitányságokra, középületekre, bankfiókokra és bevásárló központokra. Száznál több buszt gyújtottak fel. A PCC több mint ezer támadást indított Sao Paulóban 2006. május, július és augusztus hónapjaiban. Ezek némelyike teljességgel megbénította a világ egyik legnépesebb megalopoliszát, amely majd húsz millió lakosával Brazília szíve, gazdasági és pénzügyi központja. Bezártak a boltok, a mozik, színházak, éttermek, bárók, a közlekedés megbénult. Július hó folyamán két millió ember maradt egyik napról a másikra tömegközlekedés nélkül. A tömegközlekedési vállalatok veszteségei megközelítették a 4 millió eurót. A megfélemlített emberek bezárkóztak otthonaikba.

A PCC befolyására jellemző, hogy 2006 augusztusában, a zavargások csúlásakor is képes volt hangját hallatni, még hozzá egy tévécsatorna adásán keresztül. A rendőrség tiltakozása ellenére a Globo televíziós csatorna elfogadta a bűnszövetkezet zsarolási feltételét, amikor az egy riportert és egy operatort is elrabolt. Szabadulásuk fejében a PCC egy olyan videofelvétel leadását követelte, amelyben egyik tagjuk, csuklyában – ahogy szokás – kiáltványt olvas fel, amelyben „méltó bánásmódot” követel a fogvatartottaknak a büntetés-végrehajtási törvénynek megfelelően. A rendőrség tiltakozása ellenére a tévécsatorna elfogadta a feltételt, a videót levetítették, pár órával később a riportert és munkatársát a PCC szabadon engedte.

Néhány adat a brazil börtönökről

A brazil fogvatartottak száma 2010-ben elérte a 470 ezer főt, az elmúlt 15 évben a börtönnépesség megháromszorozódott, ez az egyik leggyorsabb növekedésnek számít a világon. A 100 ezer lakosra eső fogvatartottak száma rendkívül magas: 235 fő. A brazil kormányzat represszív büntetőpolitikája társadalmi kényszer volt, de erőteljes gengesseddel járt együtt. Jelentős gond Brazília börtöneiben, hogy a fertőző betegségben szenvedő fogvatartottak nincsenek elkülönítve az egészségesektől, továbbá, hogy a kábítószer az intézetekben intravénásan és közös tű használatával fogyasztják.

A braziliai börtönlázadások több okra vezetők vissza, ezek között a különlegesen rossz börtönkörülmények súlyozott jelentőséggel bírnak. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a több intézetre kiterjedő lázadások hosszabb ideig tartanak, fellobbannak, és újra kitörnek, mert Brazília esetén nem lehet azt mondani, hogy a lázadásokat teljes mértékben felszámolták a hatóságok. Itt kifejezetten veszélyes a gengtársadalom működése és a modern kommunikációs eszközök (mobiltelefon, teletext) használata.

PCC: párt vagy bűnszövetkezet?

A 2006-os események az addigi legvéresebb felvonását jelentették annak a nyílt háborúnak, amely a magát csak „pártnak” nevező PCC és Sao Paulo állam között tört ki már több mint tizenöt éve. Jelenleg a PCC ellenőrzése alatt tartja a 144 brazil büntetés-végrehajtási intézet többségét, tagjai a börtönökben szilárd magvat alkotnak, és a hatalom megszerzése érdekében bevetett eszközeik rendkívül kegyetlenek.

A PCC 1993 augusztusában jött lére a Sao Paulo államban található Taubaté fegyintézetben. Ebben a börtönben különösen szigorú szabályok vannak érvényben: pl. tilos a rádiózás, a televíziózás, az újság-, folyóirat- és könyvolvasás, a látogatók fogadása. Mosakodás csak hideg vízben lehetséges, a mellékhelyiségek ürítését kívülről végzik az örök, de csak akkor, ha a szag már elviselhetetlen. Az élelem végtelenül silány. Ha valamely fogvatartott elégedetlenségének ad hangot, azt vasbottal torolják meg.

A fegyintézet akkori igazgatója, José Ismael Pedrosa szemet hunyt a fogvatartottakkal való embertelen bánásmód felett. 1992-ben ő volt a Sao Paulói Candiru fegyintézet parancsnoka, amikor a katonai rendőrség egyik rohamos taga 111 elítéltet mészárolt le (13 évvel később, 2005 októberében magát Pedrosát is megölték, feltehetően a PCC különítményesei).

1993. augusztus 31-én Pedrosa hozzájárult, hogy az elítéltek labdarúgó-bajnokságot rendezzenek a börtönben. Mindössze egy találkozót fújtak le idő előtt, azt a meccset, amelyet a helybeli illetőségű fogvatartottak csapata a PCC-vel játszott volna. Egy José Márcio Felicio nevezetű elítélt – 190 cm magas és 130 kilós férfi – két kézzel megragadta az egyik rivális fejét, és egyetlen moz-

dulattal eltörte a csigolyáját. Az illető azonnal szörnyethalt. A gyilkosságot követő általános tömegverekedésben egy másik rab is meghalt (vele is José Márcio Felício végzett). Mivel tisztában volt vele, hogy nem kerülheti el a megtorlást, a bűnöző szövetkezett hét másik rabtársával: „Aki bármelyikünkre kezet emel, az mindannyiunk ellensége, mi vagyunk az Első Fővárosi Kommandó (PCC) alapítói” – mondták ki esküjükben. És a „testvérek ideológiája” rövid idő alatt az összes fegyintézetben elterjedt.

José Márcio Felício, valamint a kivételesen intelligens Mizael Aparecido da Silva és César Augusto Roriz da Silva vezették a bűnszövetkezet első akcióit. A PCC alapító okmányának 16 cikkelye van, a belépőnek mindegyiket tiszteletben kell tartania. Az első cikkely így szól: „A párt iránti hűség, tisztelet, a párttal való szolidaritás mindennél előbbre való.” A többi cikkely közös fellépést ígér „a börtönbeli igazságtalanságok” ellen, kilátásba helyezi a börtönbe zárt „testvérek” segélyezését, erősíti a fogvatartottak közti szolidaritást, elítéli az erőszakos cselekedeteket, a rabtársak kifosztását, azt is kimondva, hogy aki az okmányban rögzített szabályokat megszegi, halállal lakol.

Az utóbbi majd két évtized megtorló politikája a büntetések hosszabbodásában, a csekély súlyú vétségek kriminalizációjában, a védelem garanciáinak elmaradásában érhető tetten. Ennek következményeként 2006 nyarán csupán Sao Paulo államban 141 ezer fogvatartott volt, ebből 121 ezer a különböző büntetés-végrehajtási intézetekben, 35%-uk ítéletre várt; 17 ezer főt pedig rendőrségi fogdáknak tartottak fogva. A börtönlakók száma a rendelkezésre álló férőhelyek kétszeresét tette ki.

A romló börtönviszonyok is közrejátszottak abban, hogy a PCC nagyon gyorsan fejlődött. Három év leforgása alatt már számtalan „tábornokkal” rendelkezett, akik terjesztették az alapszabályt, a fogvatartottak tömegét szervezték a „testvériség” köré, és eltették láb alól a szembeszegülőket. Beavatáskor az új tagok „körzeti megbízott” címet kapnak, a továbbiakban pedig ők avatják be a „testvéreket”. Senki sem köteles belépni ugyanakkor a szervezetbe. Az egyszerű szimpatizánsokat „unokatestvéreknek” nevezik.

2006-ra már a fogvatartottak többsége PCC tagja lett, vagy legalábbis kapcsolatban állt vele. Az alapítók az egyre terebélyesedő szervezetet mobiltelefonnal irányították, ezzel létrehozva a szervezett bűnözés első „telefonközpont-hálózatát”. Abban az időben Sao Paulo államban már 1 500 ilyen – éjjel-nappal működő – telefonközpont létezett, ezek a telefonközpontok technikailag azt is lehetővé tették, hogy a rabok konferenciabeszélgetés révén tartsák a kapcsolatot szabadlábban lévő barátaikkal.

Sao Paulo állam kormánya viszonylag későn, csak 2001-ben eszmélt rá a mobiltelefon jelentőségére. Akkor az egész országra kiterjedő hatalmas börtönlázaadás tört ki amiatt, hogy több elítéltet átszállítottak a hírhedt Taubaté intézetbe. A fogvatartottak átszállításával az állam megszegte a PCC vezetői és az állami hatóságok közötti hallgatolagos egyezséget. Azért, hogy megelőzzenek egy eset-

leges lázadást, amely rávilágítana a túlszűfolt börtönökben uralkodó középkori állapotokra, a kormány bizonyos engedményeket tett a fogvatartottak számára. Hallgatólágosan elismerte, hogy a börtönök a „párt” irányítása alatt állnak.

Amikor jó néhány elítéltet – a „megállapodás” ellenére – áthelyeztek, a PCC vezetői mobiltelefonokon azonnal kiadták a lázadásra felszólító parancsot a büntetés-végrehajtási intézetek helyi „vezetőinek”. Rövid időn belül nem kevesebb mint 30 ezer fogvatartott lázadt fel 19 város 29 börtönében. A lázadás, amelyről a rádió és a televízió élőben tudósított, az egész országban ismertté tette a PCC-t, és leleplezte a börtönviszonyok tarthatatlanságát. A „párt” ismét elérte célját: felhívta magára Brazília és a külföld figyelmét.

Az események után már nem a mobiltelefon a fő kommunikációs csatorna, a rendőrség ugyanis lehallgatja a beszélgetéseket. Az üzeneteket így a fogvatartottak hozzátartozói közvetítik. Egyesek szerint a védőügyvédek is érintettek a kérdésben.

A kormány intézkedései, amelyek arra irányultak, hogy megelőzzék a további lázadásokat, sajnos katasztrofálisnak bizonyultak. A „főnökök” szétszórása a különböző bv. intézetekbe ahelyett hogy gyengítette volna a PCC-t, épp ellenkezőleg – hatékony propagandistái révén – erősítette azt. A bűnszervezet tagjai egyre sokasodtak. Becslések szerint 2005-ben 50 ezer beavatott tagot számlált a szervezet.

Kábítószer a brazil börtönökben

A Sao Pauló-i büntető igazságszolgáltatásban fellelhető elnyomás elleni jogos harc egy igen jövedelmező üzletet takar: a kábítószer-kereskedelmet. Becslések szerint csupán Sao Paulóban a kábítószer-forgalom értéke 300 millió dollárra rúg. Hogy ezt az üzletet a börtönből tudja irányítani a PCC, felosztotta az országot régiókra, amelyeket azután „az utcai őrszemekre” bízott. Ők csak a közvetlenül felettük álló kereskedőket ismerik, akik az üzlet igazi irányítói, a „főnökök” nevében járnak el. A PCC nemcsak a hatóságokkal, hanem a Vörös Kommandó elnevezésű rivális bandával is szemben áll. Nemcsak a börtönök feletti uralomért küzd a két bűnszervezet, hanem az egyéb bűncselekmények, különösen a Sao Paulo államban folyó drogkereskedelem irányításáért is.

„Ezeket a nagyfőnököket – állapította meg Cosmos Slitkovitz Filho kábítószerügyi nyomozó – pontosan úgy kell elképzelni, mint amilyenek a moziban látni őket. Csak kiadják az utasításokat, de közvetlenül nem kapcsolódnak be a dolgokba. Általában magas állású, minden gyanú felett álló, BMW-vel vagy Mercedesszel közlekedő személyekről van szó.”

A PCC megszerezte sok kisstílusú dealerként dolgozó fiatal szimpátiáját, akik a szegénység szorításában küzdenek a túlélésért. Így több olyan kerületben visszaállította a nyugalmat, ahol addig véres bandaháború folyt. Ezek a fiatalok már attól is el vannak ragadtatva, hogy egy ilyen fontos szervezethez tartozhatnak, akármilyen kicsi is az ő szerepük.

A kábítószer-kereskedelem a börtönökben is virágzik. Egy elítélt a következő magyarázatot adta a jelenségre: *„Nincs igazgató, aki ne tudná, hogy a fogvatartottnak csak egy igazi nyugtatója van, a kannabisz. Annak köszönheti, hogy néha «eltávra mehet», és hogy légvőrákat építhet. Nem véletlen, hogy ha elfogy a kannabisz, azonnal növekszik az erőszak. Ezért tolerálják a börtönökben.”*

Egy másik elítélt a maga részéről magasztalta a PCC-t: *„A halálesetek száma csökkent, mert ellenőrzés alatt tartjuk az elítélteket. Senki sem öl engedély nélkül. A mobiltelefonok és a drogok a korrupciónak és a látogatóknak köszönhetően jutnak be a börtönökbe. A PCC segít a legelesettebbeknek, anyagilag támogatja őket, a messziről érkező látogatók buszkielutazásait fizeti, gyereknapon labdákat és bicikliket sorsol ki. Egyedül a párt tesz ilyet!”*

Az elítélt csupán azt felejtette el hozzátenni, hogy minden „rokonszenvezőnek” havi összeget kell fizetnie. Aki már szabadlábon van, éppúgy fizet, mint annak a családjá, aki még börtönlakó. Ha valaki megtagadja a fizetést, még halállal is büntethetik. Hogy alulmaradt valamilyen összecsapásban, vagy semmit sem keresett azon a héten, és ezért nem tudja előteremteni a kért összeget, az nem érdekel senkit. *„A PCC ott van mindenütt – állapította meg Márcio Christino ügyész – A börtönökben ő az úr. A szökéseknek is ő a szervezője. Ellenfeleit vagy megöli, vagy öngyilkosságra kényszeríti. Bombamerényleteket hajít végre. Lefizeti a hatóság képviselőit. És nem fél senkitől.”*

Társadalmi kérdések

A 2006-os Sao Pauló-i események következményeként – amikor még a hadsereg bevetése is szóba került – Brazília szövetségi kormánya több reformintézkedést javasolt, s 40 millió euró felszabadítását a – részben a lázadók szétverte – börtönök újjáépítésére.

Luiz Inacio Lula da Silvának, Brazília elnökének nagy kihívással kell szembe néznie: meg kell küzdeni a szegénységet kiváltó okokkal. A szegények támogatását célzó szociális programok ellenére az ország óriási társadalmi problémákkal küzd. Az Euro-Latin-Amerikai és Karib térségi Parlamenti Közgyűlésen 2006 májusában Bécsben – éppen a zavargások alatt – Lula államfő úgy nyilatkozott, hogy az események kiváltó oka a szociális kiadások elégtelen volta: *„Olcsóbb egy gyereket az általános iskolától az egyetemig iskoláztatni, mint egy fiatal börtönbe zárni”* – jelentette ki.

Az emberi jogok megsértése, a megfélemlítés, a számtalan rendőri melléfo-gás, amelyeket a fogvatartottak családjai már régóta felpanaszolnak, lehetővé teszi, hogy a bűnbandák a bebörtönzöttek védelmezőiként lépjenek fel. *„Ha nem beszéljük meg az alapvető kérdéseket – véli a szociológus, Vera Malaguti Batista – a problémák vérfürdőbe torkolhatnak, de attól még egy hónap vagy akár egy év múlva újra felbukkannak. A rendőrség fél, a lakosság okkal retteg. Ha a probléma kezelésének jelenlegi értelmetlen módja nem változik, a helyzet még jobban el fog mérgesedni. Az erőszak, a harag, a bosszúvágy csak egyre erősebb lesz. (...) Az embereknek tudniuk kell, kik alkotják a börtönpopulációt, és hogyan élnek ezek az emberek.*

A kérdés – Hogyan és mikor fejeződhet be a brazil bűnszövetkezetek és hatóságok háborúja? – máig megválaszolatlan. Senki sem tud erre a kérdésre válaszolni.

Mert a helyzet napjainkban is nyomasztó. 2009 októberében a brazil hatóságok kénytelenek voltak 4 500 rendőrt mozgósítani, amikor drogkereskedők és rendőrök csaptak össze Rio de Janeiróban. Az utcai harcokban legalább 14-en veszítették életüket. Egy rendőrségi helikoptert is lelőttek a drogbandák tagjai, mindössze 8 km-re a 2016-os olimpiai játékok egyik tervezett helyszínétől. Előbb két rivális banda között alakultak ki harcok a terület fölötti uralomért. Ekkor érkezett a rendőrségi helikopter, amelynek pilótáját eltalálta a lábán egy golyó. A helikopter lezuhant, két rendőr azonnal meghalt. Négy másik el tudott menekülni a lángok elől, de egyikük súlyos égési sérüléseket szenvedett. Az utcákon tovább folyt a lövöldözés. Legalább tíz gengszter és két járókelő is meghalt. A drogbandák több buszt és egy iskolát felgyújtottak. Így akartak bosszút állni azért, hogy a rendőrség közbeavatkozott. S történt mindez akkor, amikor Brazília mindössze két hete kapta meg a 2016-os nyári olimpiai játékok rendezésének jogát.

Érdemes röviden kitérnünk arra, milyen körülmények között kapta meg Brazília a két világverseny – a futball világbajnokság és az olimpia – rendezési jogát. 2007 őszén, amikor a Nemzetközi Labdarúgó-szövetség, a FIFA döntését meghozta, Brazília volt az egyetlen pályázó. Hiába volt még élénk Brazília kapcsán a 2006-os fegyveres összetűzések, forrongások, leszámolások emléke, nem volt lehetőség más országot választani. Persze, más volt a helyzet 2009 őszén, amikor a 2016-ban rendezendő olimpia színhelyéről döntöttek, és Rio de Janeiro nyert, mert akkor sokan pályáztak. A brazilok az olimpia megrendezésére beadott pályázatuk során végig azzal érveltek – végül is sikeresen –, hogy az ő kontinensük (Dél-Amerika) még sohasem rendezett olimpiát, itt az idő, hogy nekik is bizalmat szavazzanak.

Az egyik fő kifogás a rossz a közbiztonság volt Brazília ellen, ahol az erők szak többnyire az úgynevezett favelák, vagyis a nyomornegyedek határain belül marad ugyan, de mint láttuk, előfordul, hogy átterjed az elit negyedekre. Sőt néha le kell zárni miatta a nemzetközi repterre vezető utakat. A brazil vezetők mindenesetre azt ígérik, hogy az olimpia idejére mindenképp rend lesz Rio de Janeiróban. A város polgármestere azonban elismerte, hogy a hatóságoknak nehéz dolguk lesz.

Tehát nincs idő a tétlenkedésre. Az olimpiai rendezés hosszú távú hatásait nyilván nehéz most még megítélni, de számtalan területen fogalmazhatók meg távlati célok és elképzelések.

A multinacionális cégek prognosztizált befektetései hatalmas lehetőséget kínálnak nem csak Rio de Janeirónak, de közvetve Brazíliának és az egész térségnek is. A sorra kerülő „duplázás” – labdarúgó világbajnokság (2014), nyári olimpia (2016) – kapcsán elképesztő mennyiségű pénz áramlik majd a régióba. Ezeket felhasználva éveket léphetnek előre a fejlődésben a brazilok. A világversenyek több szektor teljesítményére is jótékony hatást gyakorol-

hatnak, így többek között a nyertesek lehetnek az építőipari, a bányaiipari, a mérnöki szolgáltatásokat nyújtó, a kiskereskedelemmel foglalkozó és a közlekedési vállalatok, valamint a vendéglátással, hotel- és utazási szolgáltatásokkal foglalkozó cégek. És nyertes lehet a közbiztonság is, amelynek reformja nélkül elképzelhetetlen sikerre vinni a világversenyeket, nyertesek lehetnek a leszakadt rétegek, lehetőséget kapva emberi életet élni, dolgozni, gyarapodni, szakítani a bűnszervezetekkel.

Az első dél-amerikai olimpia megrendezése egyben óriási felelősséggel is jár a brazilok számára, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság, a NOB ugyanis a brazil rendezést preferáló döntésével – bevonva Dél-Amerikát az olimpiai körforgásba – páratlan lehetőséget adott a kontinensnek, s távlatilag nézve Afrika rendezési esélyeit is növelte, egyben legitímálta a nagyobb kockázatokkal járó olimpiai helyszínnek választását.

Végszó

Óriási feszültséget okoz, ha a leszakadt és az egyre mélyebb szegénységbe csúszó rétegek kilátástalanságát nem tudja kezelni a társadalom, ha túl nagy a lyuk a szociális hálón, vagy éppen el is tűnik az egyik napról a másikig élő szegények látóteréből. A világ számos pontján súlyosan fenyeget az ilyen kialakult, vagy kialakulóban lévő helyzet. A globalizáció egyik következménye, a mindenkori társadalom szegénye mindez. Figyelmeztet, hogy nem lehet megoldás a büntetések szigorítása, a börtönök még zsúfoltabbá tétele. Szükséges, hogy a bírák személyre szabottan tudjanak ítélni, s megtalálják a büntetés céljának eléréséhez szükséges büntetést a törvény keretei között. Mindehhez az szükséges, hogy a bírói kar jól ismerje a börtönviszonyokat, a szabadságvesztés körülményeit, a büntetés tartalmát, ami kitölti a fogvatartást. Természetesen szükséges a munkahelyteremtés, a biztosabb, kilátásokat adó, tervekkel szöhető jövő. Akkor máshol talán kevésbé ismétlődhet meg a brazil példa.

Irodalomjegyzék

- Amnesty International: *Brazil. Nouvelles attaques criminelles á Sao Paulo*. AMR 19/025/2006, EFAI, Párizs, 2006. július 14.
- Barros, Joao de: *Prisons brésiliennes: du desastre social aux mafias*. Le Monde diplomatique, 2006. december, 16-17.
- Fliegauf Gergely: *A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciók stratégiák*. 1-2. rész. Börtönügyi Szemle 2006. 4. 43-56.; 2007. 2. 41-54.
- Osava, Lire Mario: *La situation explosive des prisons du Brésil*. InfoSud, Genf, 2006. július 17.

Pagina 12, Buenos Aires, 2006. május 16.

El País, Madrid, 2006. május 15.

Les prisons sont occupées à 132% de leur capacité. El País, Madrid, 2006. szeptember 30.

<http://www.expatsfocus.com/expatriate-brazil-social-security> (2010.02.15.)

http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Media_and_public_information/Feature_stories/lang--en/WCMS_114106/index.htm (2010.02.15.)

<http://www.ladepeche.fr/article/2009/06/21/627560-Bresil-des-telephones-portables-introduits-en-prison-par-cerf-volant.html> (2010.02.15.)

<http://www.sportgeza.hu/futball/071030vb> (2010.02.15.)

news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3768145.stm (2010.02.15.)

tv.eurosport.hu/.../storynews_sto2158602.shtml (2010.02.15.)